

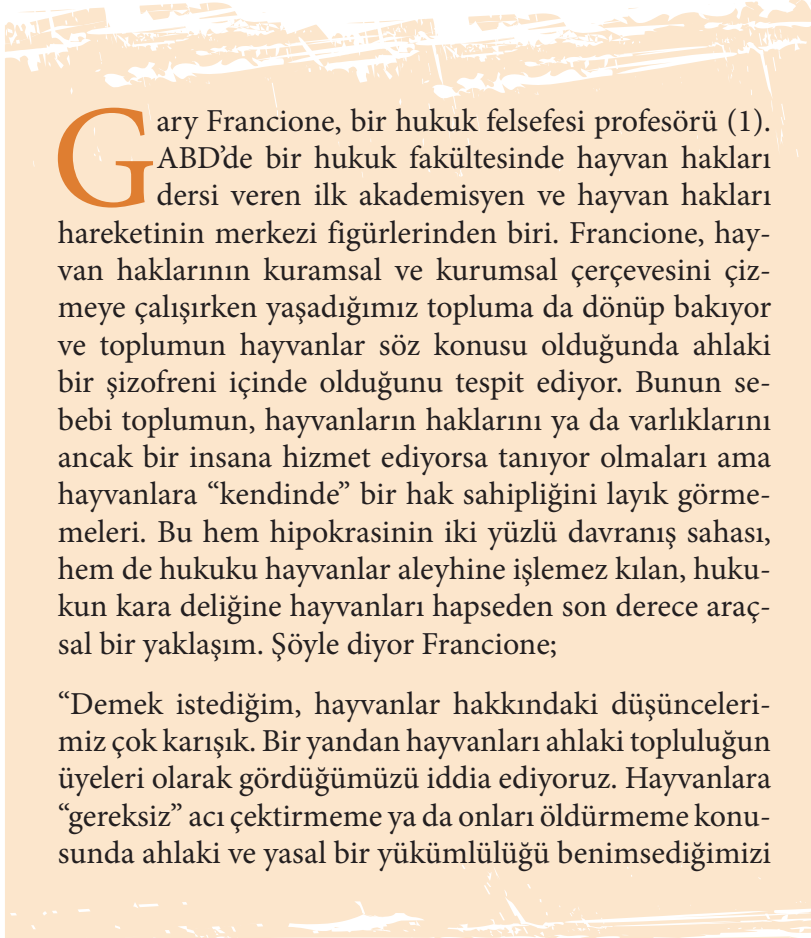
Sokaklar İçin Hayat, Hayvanlar İçin Yaşam Hakkı

Hayvanları Koruma Kanunu Değişikliği Ne Söylüyor?

Ben hissetme yetisine sahip tüm varlıkların tek bir hakka sahip olmaları gerektiğine inanıyorum:

Mal yerine konmama, insanların amaçlarına hizmet etmek dışında da bir değer taşıma hakkı.

Gary Francione

Gary Francione, bir hukuk felsefesi profesörü (1). ABD’de bir hukuk fakültesinde hayvan hakları dersi veren ilk akademisyen ve hayvan hakları hareketinin merkezi figürlerinden biri. Francione, hayvan haklarının kuramsal ve kurumsal çerçevesini çizmeye çalışırken yaşadığımız topluma da dönüp bakıyor ve toplumun hayvanlar söz konusu olduğunda ahlaki bir şizofreni içinde olduğunu tespit ediyor. Bunun sebebi toplumun, hayvanların haklarını ya da varlıklarını ancak bir insana hizmet ediyorsa tanıyor olmaları ama hayvanlara “kendinde” bir hak sahipliğini layık görmemeleri. Bu hem hipokrasinin iki yüzlü davranış sahası, hem de hukuku hayvanlar aleyhine işlemez kılan, hukukun kara deliğine hayvanları hapseden son derece araçsal bir yaklaşım. Şöyle diyor Francione;

“Demek istediğim, hayvanlar hakkındaki düşüncelerimiz çok karışık. Bir yandan hayvanları ahlaki topluluğun üyeleri olarak gördüğümüzü iddia ediyoruz. Hayvanlara “gereksiz” acı çektirmeme ya da onları öldürmeme konusunda ahlaki ve yasal bir yükümlülüğü benimsediğimizi

İŞİL KURNAZ

Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. İsveç hükümeti bursuyla Lund Üniversitesi’nde Uluslararası İnsan Hakları Hukuku yüksek lisans derecesini aldı. “Anayasalarda Kolektif Sosyal Haklar” konusundaki teziyle 2018 yılında Halit Çelenk Hukuk Ödülü’nü kazandı. 2024 yılında Şirin Tekeli Makale Ödülü’nü kazandı. Halen İtalya’da bulunan Sant’Anna Scuola Universitaria Superiore Pisa’nın İnsan Hakları Enstitüsü’nde doktora araştırmacısı olarak çalışıyor. AİHM yargıcı Rıza Türmen’le beraber İletişim Yayınları’ndan Bir AİHM Yargıcının Not Defteri kitabını yazdı. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi’nde ulusal uzman olarak çalıştı. Düzenli olarak Birikim Dergisi’nde yazıyor.

iddia ediyoruz. Elbette “gerekliliğin” ne anlama geldiğini tartışabiliriz, ancak ne anlama gelirse gelsin, insan zevki, eğlencesi veya rahatlığı nedeniyle dayatılan acı ve ölümü dışlamalıdır. Eğer bunu yapmazsa, o zaman istisna ahlaki kuralı tamamen yutmuş olur (2).”

Hak, hukuken korunan menfaat olarak tanımlanır. Peki hayvan hakları dediğimizde ve onların haklarını, sürekli insandan dolayım olarak yorumladığımızda, aslında gerçekten hayvan haklarından bahsediyor olur muyuz? Bu daha çok hayvan refahı denilerek yumuşatılan ve hayvanlara gereksiz acı çektirmemeyi şiar eden bir yaklaşımın fikri. Halbuki söz konusu hissetme kabiliyeti olan bu canlılar olduğunda, gereksiz acı çektirmekten kaçınmadan başka yükümlülüklerimiz de var. Bu, bir toplumu oluşturanın sadece o toplumdaki insanlar olmadığına dair bir şeydir; çünkü toplum, insanların doğa ve hayvanlarla ilişkisi ve kendisi dışındakine yönelen bakım ve özen yükümlülüğüyle kurulur.

Bu özen ve bakım yükümlülüğünün hayvanlar aleyhine sürekli ve gündelik olarak ihlal edilebilmesinin yasal zemini 2 Ağustos 2024 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun oldu. Abdullah Onay bu yasa hakkında yazarken “Utanç Yasası” diye yazmıştı (3). Yasanın toplumu kutuplaştırdığına dair söylemlere itiraz ediyordu: “*Sorun olarak gördüğünü yok etme zihniyeti, birileri kutuplaştırdı diye ortaya çıkmaz, zaten vardır. Gücünü o toplumun kurucu ideolojisinden alır. Gücsüzler, mağdurlar üzerindeki egemenlik ilişkisinin bozulmasını istemez. Onun bozulması demek “düzen”in bozulması demektir. Kadın yerini bilecek, mülteci ülkesinde barınmayacak, köpekler sokaklarda dolaşmayacaktır.*”

Peki toplumun düzenini ve sokakların güvenliğini bozduğu gerekçesiyle Hayvanları Koruma Kanunu’nda yapılan değişiklikler kime karşı neyi koruyordu? Hayvanların yaşam hakkı pahasına toplumsal düzene birilerini, bazı canlıları yok edebilme, kayıplara karıştırma yetkisini belediyelere, insanlara kim ve hangi hakla veriyordu? Dünyanın her yerinde sokak

hayvanlarıyla ilgili yapılan çalışmalar gösteriyor ki sokak hayvanlarının kaynağı, insanların evlerine alıp daha sonra bakamadıkları gerekçesiyle sokağa terk ettikleri kediler ve köpekler (4). Yani insanlar kendi yarattıkları sorunun bedelini, bu sorunun asıl mağduru olan canlılara ödeterek çözmeye çalışıyorlar.

Yine çalışmalardan biliyoruz ki gelişmemiş ülkelerde zehirlenme ve öldürme gibi yöntemler tercih edilirken; gelişmiş ülkelerde aşılat, kısırlaştır ve yerinde yaşat yöntemiyle toplumsal düzen, hayvanları da içine katacak şekilde sağlanıyor (5). Çünkü toplumsal düzen, sokakta var olma hakkı, yaşama hakkı sadece insana tanınan bir hak değil. Bu hak, dünyanın bütün kurucu unsurlarını içine aldığı ortak evrenimiz oluyor. İnsanın her şeyin merkezinde olduğunu öne süren antroposantizm çağı, yerini yavaş yavaş karşılıklı özen ve bakım yükümlülüğümüzün hesaba katıldığı bir post-hümanizm fikrine doğru bırakıyor. Bu fikir hukukun kurgusunu ve alımlanmış şeklini de değiştiriyor çünkü hiç kuşkusuz yaşam hakkı, artık hayvanların da dahil olduğu post-hümanist bir çerçevede anlam kazanıyor.

Her ne kadar dünyada yasal olarak tam anlamıyla bağlayıcı bir hayvan hakları anayasası yazılmamış olsa da 15 Ekim 1978’de Paris UNESCO evinde ilan edilen Hayvan Hakları Evrensel Bildirisi bize şunu hatırlatıyor: Bütün hayvanlar yaşam önünde eşit doğarlar ve aynı var olma hakkına sahiptirler. Bütün hayvanlar saygı görme hakkına sahiptir. Bir hayvan türü olan insan, öbür hayvanları yok edemez. Francione’nin söylediği gibi ölüm, hissetme yetisine sahip her canlı için en büyük zarardır ve sırf hissetme yetisine sahip olmak mantıksal olarak bir canlının yaşamını sürdürmekte çıkarı olduğuna ve bu çıkarın belli ölçüde farkında olduğuna işaret etmektedir (6).

Serkan Köybaşı’nın hayvanı bir anayasal hak öznesi olarak kurguladığı makalesindeki tespiti hayvanların, yaşam hakkının anayasal öznesi olarak da kurgulanabileceğini gösterir. Köybaşı’na göre;

Bir-yaşamın-öznesi olan Hayvan’ın zamansız ölümü, bireyin söz konusu yaşamının yarıda

kesilmesi anlamına gelmektedir. Bu, herhangi bir organizmanın biyolojik olarak canlı olmayı sonlandırmasından farklı olarak, psikolojik bir canlının varlığının sonlandırılmasıdır. Bu nedenle, sezgisel canlıların acı çekmemekte ve yaşamlarının devam etmesinde açık ve anlaşılabilir çıkarları olduğu için, Hayvan da *prima facie* acı çektirilmeme ve öldürülmeme haklarına sahiptir (7).

Peki Türkiye tarafından da imzalanmış olan Evrensel Hayvan Hakları Bildirgesi'ne rağmen son yasal değişiklik, hayvanların yaşam hakkı karşısında ne söylüyor? Hayvanları Koruma Kanunu'nun 6. maddesinde sahipsiz hayvanların korunması, bakılması ve gözetimi için yerel yönetimler sorumlu ve yetkili kılınmıştı. Buna göre sahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerinde kısırlaştırılacağı, aşılanacağı, rehabilite edilmesinin ardından alındığı ortama bırakılacağı düzenlenmişti. Ancak Türkiye'nin kuduz riski taşıyan bir ülke hâline geldiği, sokak hayvanlarının trafik kazalarına sebep olduğu gibi hiçbir bilimsel veri içermeyen ve tamamen yok etmenin meşrulaştırılmasına yönelik olan bu kanun ile Türkiye, hayvanların yaşam hakkını sürekli olarak ihlal etme tehlikesi altında olan bir ülke hâline getirildi. Kanunun 6. maddesi "Bakımevlerine alınan hayvanlar Bakanlık veri sistemine kaydedilir ve rehabilite edilen köpekler, sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde barındırılır" şeklinde değiştirildi. Bu değişiklik şu anlama geliyordu: Hayvanların sokaklarda yaşama hakkı keyfi olarak engelleniyor çünkü yerel yönetimlerin yetkisi dahilinde olan "aşıla, kısırlaştır ve yerinde yaşat" politikası tamamen terk edildi. Böylece hayvanların barınaklarda tecrit edilmesi, kaderlerine terk edilmesi yasal bir zemine kavuştu.

Üstelik yasa değişikliğinden önce "Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanununda öngörülen durumlar dışında hayvanların öldürülmelerinin yasaktı ve bu bir yaşam güvencesiydi. Ancak bu güvenceye de "kanuni istisnalar" ibaresi eklendi, yani sadece tek bir durumda değil başka kanunlar eliyle hayvanların öldürülebileceği hükme alındı. Üstelik evrensel bir hayvan hakları

yasası ve anayasal bir özne olarak hayvanları konuştuğumuz bu iklimde hayvanlar için "ötanazi" kelimesi yasaya dahil edildi. Kendi ölümlerine ve kaderlerine karar verme iradesi olmayan bu canlıların, sanki ölmeyi seçebilirlermiş gibi ötanazi kavramıyla ifade edilmeleri hem semantik hem de hukuki açıdan fahiş hatadır tabii ama yine de bu, Kanun'un 13. maddesinin "Hayvanların ötanazisi" şeklinde değiştirilmesini engellememiştir. Ayrıca bu maddedeki "Öldürme esas ve usulleri" ibaresi "Öldürme ve ötanazi işlemine ilişkin esas ve usuller" şeklinde değiştirildi. Toplumda bir arada yaşamının etiği olarak hayvanların alınması, aşılanması, kısırlaştırılması ve yerinde yaşatılması gerekirken, hayvanları korumak isteyen hayvan hakları savunucularını da tehdit edercesine yasaya eklenen yasak ile yerel yönetimler adına toplanan sahipsiz hayvanları bakımevi dışında bir yere terk etmek veya bakımevinde barındırılan köpekleri bakımevi dışında bir yere bırakmak da yasak kapsamına alınıp engellenmiştir.

Hayvanların yaşam hakkını hiçe sayan, toplumu paylaşmanın ve oluşturmanın dinamiklerinden bir arada yaşatma ve her canlıyı gözetme yükümlülüğünü askıya alan bu kanun, en temel haklardan birini keyfi olarak yok ediyor. Yasalar yaşatmak için yapılmalıyken, bu yasa öldürmeyi kurumsallaştırıyor, birilerini hayvanları öldürmek konusunda sorumluluklarına gidilmeksizin yetkilendiriyor ve hayvanlara şiddet uygulayarak, eziyet ederek var olan suçluları cezbederek hayvanlara karşı işlenen suçları adeta teşvik ediyor.

Halbuki hukukun konusu insan olduğu kadar hayvandır da. Hayvan refahı gibi eleştirel ve kısıtlayıcı yaklaşımlarla dahi olsa Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden Birleşmiş Milletler mekanizmalarına kadar hayvan, artık bir hukuk öznesidir (8). 2022 tarihli bir çalışma

1972-2020 yılları arasında anayasalar ve yasalar düzeyinde hayvanların nasıl yer bulduğunu araştırırken, hayvanların yavaş yavaş “şey” kategorisinden kendinde hakları olan özneler kategorisine doğru ilerlediğini yazar (9). 2002 yılında Alman Anayasası’ndaki değişiklik, hayvanların sadece antroposen çağın insan ihtiyaçlarını karşılayan “şeyler” olmadığını, hayatın tamamlayıcı bir parçası olduğunu yazar. 2008 tarihli Tanzanya Hayvan Refahı Yasası, Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar tarafından ifade edilen Beş Özgürlüğü anmaktadır:

- (i) Açlık, susuzluk ve yetersiz beslenmeme özgürlüğü;
- (ii) Korkusuz ve sıkıntısız yaşama özgürlüğü;
- (iii) Fiziksel rahatsızlıktan uzak yaşam özgürlüğü;
- (iv) Acı duymama, yaralanmama özgürlüğü
- (v) Normal davranış kalıplarını ifade etme özgürlüğü

Dünyada hayvanların özgül ve hak sahipliği konularını anayasa ve yasalarında ifade eden ülkeler artmaktayken, bu yasal değişiklik aslında eski hâliyle sokak hayvanlarını koruyan bir hükmü de olan Türkiye (10) için var olan güvencelerinden kocaman geri adım niteliğinde. Çünkü sokak hayvanları, hayatın da sokakların da birer parçası. Bu yüzden de bu yasal değişiklik, yaşamın her canlı için korunması gerektiğine ilişkin kadim bilginin inkârı anlamına geliyor. Hukuk sorunları öldürerek değil, yaşatarak çözenin membaı olduğunda adalet ile içerilmiş olur. Aksi halde kör kaba hukuk, hem sokakların hem hayvanların hem de insanların birbirlerinden tecridi anlamına gelir. Hayvanların yaşama hakkı, uzak bir ufkun değil yakın

bir geleceğin ve hukukun tartıştığı çok önemli temel haklardan biri. Üstelik toplumu bir arada tutan bir şey, hayvanların ve sokakların da içerildiği karşılıklı bakım ve özen. Sokakta hayat olması, hayvanların yaşama hakkı olmasıyla şekillenir. Bu yüzden de yaşama hakkının kapsamını insandan öte düşünebileceğimiz bir hukuk tahayyülü kadar, toplumu her bir canlının yaşama hakkıyla kurgulayabileceğimiz bir toplumsallık fikrine her şeyden çok ihtiyacımız var.

Kaynaklar

1. Türkçedeki eserleri için: <https://iletisim.com.tr/kisi/gary-l-francione/7567>
2. <https://cup.columbia.edu/author-interviews/francione>
3. <https://hayvanlarinaynasinda.wordpress.com/2024/07/22/utanc-yasasi-ve-toplumu-kutupsalastirma/>
4. Voslářová E, and Passantino A (2012). Stray dog and cat laws and enforcement in Czech Republic and in Italy. *Annali Dell’Istituto Superiore Di Sanita*, 48: 97-104. DOI: https://www.doi.org/10.4415/ann_12_01_16; Abdulkarim A, Goriman Khan MAKhB, and Aklilu E (2021). Stray Animal Population Control: Methods, Public Health Concern, Ethics, and Animal Welfare Issues. *World Vet. J.*, 11 (3): 319-326. DOI: <https://dx.doi.org/10.54203/scil.2021.wvj44>
5. International Best Practice: Possible Solutions of the Stray Animal Problem By: Svanhild Meli
6. Gary L. Francione , Hayvan Haklarına Giriş: Çocuğunuz mu Köpeğiniz mi?, İletişim Yayınları, 2022, s.259.; Serkan Köybaşı, Yeni Bir Anayasal Hak Öznesi Olarak Hayvan – II, Anayasa Hukuku Dergisi - Cilt: 7/Sayı:14/Yıl:2018, p. 357-422, s.391.
7. Serkan Köybaşı, Yeni Bir Anayasal Hak Öznesi Olarak Hayvan – II, Anayasa Hukuku Dergisi - Cilt: 7/Sayı:14/Yıl:2018, p. 357-422, s.391.
8. Sparks, T. (2020). Protection of Animals Through Human Rights: The Case-Law of the European Court of Human Rights. In: Peters, A. (eds) *Studies in Global Animal Law. Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht*, vol 290. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-662-60756-5_13
9. Zapp, M., Frank, D. J., & Marques, M. (2023). Animals in world society: Constitutional and legislative incorporation, 1972–2020. *International Journal of Comparative Sociology*, 64(2), 161-182. <https://doi.org/10.1177/00207152221112850>
10. <https://yesilgazete.org/hayvan-haklarinda-batin-ilerisinden-turkiyenin-gerisine-serkan-koybasi/>